

ВАЖЛИВІСТЬ РАТИФІКАЦІЇ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ДЛЯ ПРОТИДІЇ ТА ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

THE IMPORTANCE OF THE RATIFICATION OF THE ISTANBUL CONVENTION FOR PREVENTING AND PREVENTING DOMESTIC VIOLENCE

Нерода М.А., викладач циклу загальних
та кримінально-правових дисциплін
Національна академія внутрішніх справ

Метою статті є з'ясування важливості ратифікації стамбульської конвенції для протидії та запобігання домашньому насильству. У статті досліджено важливість та етапи ратифікації Стамбульської конвенції для протидії та запобігання домашньому насильству в Україні. Імплементация до національного законодавства норм міжнародного права, завжди була важливим елементом правотворення та привертала увагу науковців і правників. Надзвичайної актуальності дане питання набуло на даний час, коли Україна стає практично повноправним учасником євроінтеграційних процесів, підтримуючи ідею пріоритетного забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Було досить багато поглядів, думок, ідей з приводу ратифікації Стамбульської конвенції. Однак, наша держава була серед перших авторів Стамбульської конвенції, підписала її та ратифікувала без жодного тиску та впливу. З ратифікацією даної Конвенції запобігання насильству та протидія йому стало вже не питанням наявності політичної волі, а юридичним зобов'язанням держави згідно з нормами міжнародного права. Це, в свою чергу, включає законодавчі зміни, здійснення практичних та профілактичних заходів та надання грошової допомоги для протидії домашньому насильству. Крім того, у Стамбульській конвенції чітко заявляється, що насильство стосовно жінок та домашнє насильство більше не можна вважати приватною справою, і що держави повинні зайняти тверду позицію та вжити заходів щодо запобігання насильству, захисту потерпілих та покарання винних. Зроблено висновок, що за наслідками ратифікації Стамбульської Конвенції Україна зобов'язується скасувати або внести зміни до усіх нормативно-правових актів, що дискримінують жінок та узаконити принцип «рівності чоловіків та жінок». Так як, Україна обрала європейський напрямок розвитку, то ратифікація даної Конвенції є значним корок уперед та досить важливою для українців в частині запобігання та протидії домашньому насильству. Отже, ратифікація даного міжнародного нормативно-правового акту, на нашу думку, буде мати вагоме значення для України, як повноцінного члена Європейського Союзу та «європейської родини» загалом.

Ключові слова: домашнє насильство, насильство, гендер, рівність, Стамбульська конвенція.

The purpose of the article is to find out the importance of ratifying the Istanbul Convention for countering and preventing domestic violence. The article examines the importance and stages of ratification of the Istanbul Convention for countering and preventing domestic violence in Ukraine. Implementation of norms of international law into national legislation has always been an important element of law-making and attracted the attention of scientists and lawyers. This issue has become extremely relevant at the present time, when Ukraine is becoming a practically full participant in the European integration processes, supporting the idea of prioritizing the rights and freedoms of a person and a citizen. There were quite a lot of views, opinions, ideas about the ratification of the Istanbul Convention. However, our state was among the first authors of the Istanbul Convention, signed and ratified it without any pressure or influence. With the ratification of this Convention, preventing violence and countering it became no longer a matter of political will, but a legal obligation of the state in accordance with the norms of international law. This, in turn, includes legislative changes, the implementation of practical and preventive measures and the provision of financial assistance to combat domestic violence. In addition, the Istanbul Convention clearly states that violence against women and domestic violence can no longer be considered a private matter, and that states must take a firm stand and take measures to prevent violence, protect victims and punish perpetrators. It was concluded that as a result of the ratification of the Istanbul Convention, Ukraine undertakes to cancel or amend all normative legal acts that discriminate against women and legalize the principle of «equality between men and women». Since Ukraine has chosen the European direction of development, the ratification of this Convention is a significant step forward and quite important for Ukrainians in terms of preventing and countering domestic violence. Therefore, in our opinion, the ratification of this international legal act will be of great importance for Ukraine, as a full member of the European Union and the «European family» in general.

Key words: domestic violence, violence, gender, equality, Istanbul Convention.

Постановка проблеми. Протягом досить тривалого часу в Україні, більше 10 років, точилися гострі суперечки з приводу ратифікації Конвенції Ради Європи про запобігання насильству проти жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, загальновідома як Стамбульська конвенція (англ. Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence; Istanbul Convention). Даним міжнародним нормативно-правовим актом передбачено найбільший комплекс заходів протидії домашнього насильству. Загалом, протягом 10 останніх років виникла значна кількість дискусій щодо ратифікації Конвенції Ради Європи про запобігання насильству проти жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. Позиції варіювалися починаючи з питань «а чи дійсно цей документ має бути частиною українського національного законодавства» та закінчуючи поступовим пропонуванням змін у наше законодавство. Тому, спробуймо детальніше розібратися, чи дійсно для України є важливою ратифікація даного документу.

Виклад основного матеріалу. Стамбульська конвенція – міжнародна угода Ради Європи щодо насильства

проти жінок та домашнього насильства, яка була відкрита для підписання 11 травня 2011 у місті Стамбул (Туреччина). Туреччина була однією з перших держав, яка ратифікувала та імплементувала даний міжнародний документ у своє законодавство. Згодом, ця ж країна стала першою, яка з власної ініціативи скасувала дану Конвенцію. Усього даний міжнародний нормативно-правовий акт підписали понад 45 країн світу.

Питання ратифікації та імплементції в національне законодавство даної Конвенції Україною активно обговорювалося протягом останніх декількох років. Основні дискусії велися з 2016 року. Фактично, Україна брала активну участь у підготовці проєкту та тексту Стамбульської конвенції. Однак, в той час – не ратифікувала її. Перша спроба була у 2016 році, але проти цього рішення виступила Всеукраїнська рада церков та деякі народні депутати, стверджуючи, що конвенція «нав'язує гендерну ідеологію». Саме тому, існувала значна кількість думок, позицій та суперечностей щодо ратифікації та прийняття даної Конвенції Україною [6].

Фактично, ще задовго до ратифікації Стамбульської конвенції значна частина правових норм, які стосуються

протидії та відповідальності за домашнє насильство, була імплементавана в національне законодавство. Однак, залишилися певні прогалини у притягненні до відповідальності за сексуальне насильство, а також недосконалість механізму притягнення до відповідальності за вчинення насильства щодо жінок та домашнє насильство. Водночас, домашнє насильство раніше мало досить високий латентний характер та мав значну поширеність у суспільстві.

Протягом останніх років до українського законодавства вже внесено низку змін для захисту жінок від насильства. 2017 року парламент ухвалив Закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству», а 2019 року вніс зміни до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів. Крім того, 2020 року Президент України наголосив, що боротьба з насильством стосовно жінок є частиною внутрішньої та зовнішньої політики держави, для якої права людини є однією з найвищих цінностей. Президент підписав Указ «Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства» [2].

Проте, 20.06.2022 року, під час повномасштабної війни, яку Російська Федерація розв'язала проти України, у розвитку даної Конвенції для українців був важливий історичний момент – Україна ратифікувала дану Конвенцію.

Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами стала першим юридично обов'язковим документом в Європі з цього питання і найбільш масштабною міжнародною угодою за обсягом правового регулювання. До основних цілей Стамбульської конвенції, що викладені у її статті 1, належить: «захист жінок від усіх форм насильства; запобігання, переслідування і усунення такого явища, як насильство щодо жінок та домашнє насильство, а також сприяння ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок і досягненню рівності між жінками і чоловіками, в тому числі шляхом розширення прав і можливостей жінок» [1].

Дана Конвенція складається з вісімдесяти однієї статті, які об'єднані у дванадцять розділів. Така структура документу ґрунтується на «принципах чотирьох П»: попередження, захист та підтримка постраждалих осіб, суд над злочинцями та загальні принципи. Для кожного принципу окремо передбачаються специфічні заходи.

У Преамбулі розміщуються гасла до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, Європейської соціальної хартії та Конвенції проти торгівлі людьми (Convention on Action against Trafficking in Human Beings), посилання на Міжнародне право прав людини (ООН) та Римський статут Міжнародного кримінального суду. Зокрема, у Статті 2 Конвенції вказано, що її положення мають застосовуватись у період миру та збройних конфліктів у ситуаціях насильства проти жінок та домашнього насильства. Стаття 3 визначає ключові терміни (насильство проти жінок, домашнє насильство, гендер, насильство проти жінок за гендерною ознакою, жертва) [3].

Основними поняттями, на основі якого і прийнята дана Конвенція є поняття: «насильство проти жінок». Даний міжнародний нормативно-правовий документ визначає, що: «насильство проти жінок – це порушення прав людини та форма дискримінації, спрямовані на жінок, що означає всі акти порушень за гендерною ознакою, результатом яких є або може бути завдання фізичної, сексуальної, психологічної чи економічної шкоди чи страждань жінкам, зокрема погрози таких дій, примус чи самочинне обмеження свободи, незалежно від того, відбувається це в публічному чи приватному житті». Наступним по важливості є визначення поняття «домашнє насильство», під яким розуміється один із різновидів насильства, але воно відбувається в сім'ї, сімейному колі або між нинішніми чи колишніми партнерами, що перебували або не перебували

в шлюбі, незалежно від того, чи кривдник наразі чи колись жив із жертвою. Усі акти фізичного, сексуального, психологічного чи економічного насильства, що виникають у родині, домашньому союзі, між минулими чи поточними членами подружжя чи партнерами. Це охоплює жертв і правопорушників обох статей та брутальне поводження з дітьми та літніми людьми так само, як і насильство над інтимною партнеркою (партнером)» [1].

Стаття 4 забороняє дискримінуючі формулювання: застосування положень Конвенції партіями, зокрема для захисту прав постраждалих від насильства, має бути захищеним від дискримінації на будь-якій підставі, як-то стать, гендер, раса, колір шкіри, мова чи інші переконання, національна приналежність, належність до національних меншин, власність, народження, сексуальна орієнтація, гендерна ідентичність, вік, стан здоров'я, інвалідність, шлюбний, мігрантський, біженський чи інший статус. Розділ III присвячений запобіганню насильству, Розділ IV – захисту та підтримці жертв (постраждалих від сексуального насильства, дітей-свідків) спеціальними допоміжними службами, повідомленнями з боку фахівців, що працюють із жінками (медики, соціальні працівники, психологи). Розділ V – описує матеріальне право (відшкодування, опіка), VI – Розслідування, кримінальне переслідування, процесуальне право та захисні заходи, VII – Міграція та притулки, IX – Система контролю для забезпечення ефективності впровадження Конвенції, X – Зв'язок з іншими міжнародними актами, XI – Прикінцеві положення [3].

Стамбульська конвенція поширюється на всі форми насильства щодо жінок, включаючи домашнє насильство, що, як стверджується, зачіпає жінок непропорційно. Однак держави-учасниці можуть також застосовувати положення цієї конвенції до чоловіків, які стають жертвами домашнього насильства. Стамбульська конвенція також виходить з того, що діти є жертвами домашнього насильства, у тому числі, якщо вони стають свідками насильства, що відбувається в лоні сім'ї [1].

За правовою суттю Конвенції усі акти насильства – це неприйнятне явище у суспільстві. Коли особа застосовує насильство, то гендер постраждалої особи не є суттєвим, як сама подія вчинення психологічного, економічного, сексуального або фізичного насильства.

На даний час в Україні криміналізовано психологічне, фізичне і сексуальне насильство, переслідування, а також примусові аборти, примусову стерилізацію та примусовий вступ у шлюб.

Реалізація та дія норм даної Конвенції, наприклад вжиття заходів для захисту прав жертв домашнього насильства, має гарантуватися без дискримінації та обмеження за будь-якою ознакою, а саме: колір шкіри, стать, мова, раса, релігійні переконання, походження та інше.

Метою прийняття Конвенції є: захист жертв від усіх форм домашнього насильства та ліквідація їх наслідків; захист та допомога постраждалим від домашнього насильства; визначення рівності жінок та чоловіків; сприяння міжнародній співпраці; усунення всіх видів та проявів дискримінації.

Інші цілі, є другорядними: організаційні та правові. Правові передбачають удосконалення нормативно-правової бази, а організаційні – створення відповідних установ для захисту жертв домашнього насильства [4].

Крім того, Конвенція пропонує подальші стратегії щодо проведення заходів на теми насильства щодо жінок і домашнього насильства, які допоможуть людям розпізнавати різні форми насильства та виступати проти них. Заохочується внесення до шкільних навчальних планів матеріалів із питань рівноправності та пропагування цих принципів серед молоді. Поставлено питання щодо підготовки кадрів із запобігання та виявлення насильства усіх видів домашнього насильства. Також, передбачено про-

грами лікування осіб, які вчинили домашнє насильство, та осіб, які вчинили злочини на сексуальному ґрунті. Суть програм – навчити людей ненасильницькій поведінці, відповідати за свої дії та переглянути ставлення до жінок [8].

При цьому, важливо, що Конвенція орієнтована не тільки на боротьбу з проявами насильства, а й значною мірою – на запобігання насильству, його профілактику, зокрема, через інструменти інформування та освіти населення, спеціальної підготовки фахівців (суддів, медичного персоналу, психологів та ін.), що у професійній діяльності мають справу з випадками насильства, заохочення самостійності жінок, зміну насильницької манери поведінки через розробку та запровадження програм із запобігання домашньому насильству та комплексної допомоги службам, що працюють з чоловіками, які вчинили домашнє насильство [7].

Очевидно, що факт ратифікації Конвенції є одним із сигналів про готовність України взяти на себе відповідальність за виявлення, розслідування та запобігання правопорушенням, пов'язаних із насильством щодо жінок та домашнім насильством. Відтепер здійснення Україною норм та принципів Конвенції можуть бути предметом моніторингу і дослідження незалежної Групи експертів з дій проти насильства стосовно жінок і домашнього насильства. Варто зауважити, що ухвалення та прийняття Закону про ратифікацію є лише одним із важливих кроків. Фактично, для дієвого захисту осіб, які стали жертвами потрібно вдосконалити наступні процедури, серед яких: встановлення заборони застосовувати судами процедури «примирення сторін» у справах, які пов'язаних із насильством; забезпечення права постраждалих від домашнього насильства на пред'явлення позову про розірвання шлюбу; зміна підходу до такої категорії справ, як кримінальні правопорушення, пов'язані із домашнім та сексуальним насильством. Тобто, необхідно їх виключити із переліку справ приватного обвинувачення. Конвенція

в даному аспекті містить рекомендацію для національних органів: при тлумаченні поняття «злочини, пов'язані з домашнім насильством» доцільно застосовувати широке тлумачення, і відносити до них не лише кримінальне правопорушення, передбачене ст.126-1 КК України, а й інші, якщо вони пов'язані з домашнім насильством [5].

Отже, Конвенція жодним чином не змушує державу змінювати підхід до розуміння інституту шлюбу чи питань усиновлення. Конвенція закріплює та визначає обов'язок держави запобігати та попередити насильство, в тому числі і домашнє насильство. Оскільки насильство, на чому воно б не ґрунтувалося і кого воно б не стосувалося це завжди порушення прав людини.

Стамбульська конвенція не спрямована на усунення відмінностей між жінками та чоловіками і не передбачає, що жінки та чоловіки є або повинні бути однаковими. У той же час конвенція вимагає вжити заходів для протидії думці, що жінки є неповноцінними порівняно з чоловіками [2].

Тому, Стамбульська конвенція – це ті стандарти та інструменти, яких не вистачає у демократичному суспільстві, які попереджають прояв таких явищ як гендерно-обумовлене насильство, викорінюють їх системність та гарантують дієвий захист потерпілих від домашнього насильства [7].

Висновки. Таким чином, за наслідками ратифікації Стамбульської Конвенції Україна зобов'язується скасувати або внести зміни до усіх нормативно-правових актів, що дискримінують жінок та узаконити принцип «рівності чоловіків та жінок». Так як, Україна обрала європейський напрямок розвитку, то ратифікація даної Конвенції є значним кроком уперед та досить важливою для українців в частині запобігання та протидії домашньому насильству. Отже, ратифікація даного міжнародного нормативно-правового акту, на нашу думку, буде мати вагоме значення для України, як повноцінного члена Європейського Союзу та «європейської родини» загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU11251.html
2. Міфи і факти про стамбульську конвенцію. URL: <https://rm.coe.int/ukr-2020-brochure-ic-myths-and-facts-ukr-25112020/1680a07ee9>
3. Стамбульська конвенція. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BC%D0%B1%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F
4. Дячкіна А. Стамбульська конвенція: що передбачає документ та чому його було важливо ратифікувати в Україні. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/06/20/statija/suspilstvo/stambulska-konvencziya-peredbachaye-dokument-ta-chomu-joho-bulo-vazhlyvo-ratyfikuvaty-ukrayini>
5. Україна після ратифікації Стамбульської конвенції: які законодавчі зміни необхідні надалі? URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2022/08/10/249886/>
6. Войтюк Т. Чому Стамбульська конвенція на часі. URL: <https://suspilne.media/252099-comu-stambulska-konvencija-na-casi-vidpovidae-direktorka-amnesty-ukraina/>
7. Чому важливо ратифікувати стамбульську конвенцію. URL: <https://tomorrowlawyer.org/%D1%87%D0%BE%D0%BC%D1%83-%D0%B2%D0%B0%D0%B6%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BE-%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%84%D1%96%D0%BA%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B8-%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BC%D0%B1%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%81/>
8. Що таке Стамбульська конвенція й чому святкують її ратифікацію в Україні. URL: <https://suspilne.media/252040-so-take-stambulska-konvencija-j-comu-svatkuut-ii-ratifikaciju-v-ukrayini/>